

Javaslat a

Zsolnay porcelán és kerámia

Hungarikumok Gyűjteményébe történő felvételéhez

Készítette:
Baranya Megyei Önkormányzat

Pécs, 2014-01-03

I. A JAVASLATTEVŐ ADATAI

1. A javaslatot benyújtó (személy/intézmény/szervezet/vállalkozás) neve:

Baranya Megyei Önkormányzat

II. A NEMZETI ÉRTÉK ADATAI

1. A nemzeti érték megnevezése:

Zsolnay porcelán és kerámia

2. A nemzeti érték szakterületenkénti kategóriák szerinti besorolása:

ipari és műszaki megoldások

3. A nemzeti értéket tartalmazó értéktár megnevezése:

Pécsi Települési Értéktár, Baranya Megyei Értéktár, Magyar Értéktár

4. A nemzeti érték rövid, szöveges bemutatása, egyedi jellemzőinek és történetének leírása :

A Zsolnay márkanév már immáron 160 éve a hagyomány, az egyediség, a művészi érték és az állandó megújulás jelképe. Hosszú története során mindig tudott kora számára valami újat és meghatározót mondani. Mind technológiai megoldásokban mind pedig a művészi kivitelezésben úttörő szerepet játszott, magához vonzotta az adott kor neves tudósait, művészeit, építészeit. Ennek köszönhetően olyan hírneves alkotók vettek részt a gyár munkájában, mint pl. Rippl-Rónai József, Martyn Ferenc, Victor Vasarely, Lechner Ödön és még sokan mások.

A pécsi Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. története 1853-ra nyúlik vissza. Zsolnay Miklós a lukafai keménycserép manufaktúrából megalapította a Zsolnay Keménycserép Manufaktúrát, amit 1854-ben a cégbejegyzést módosítva idősebbik fia, Ignác nevére íratott. Zsolnay Ignác 10 évig vezette a kezdetleges felszereltségű, kézi erőre berendezett üzemet. A csupán helyi piacra termelő, a kereskedelmi tömegárúk versenyétől elszegényedett fazekasokat (8-10 főt) foglalkoztató üzem kőedényeket, épületkerámiákat és vízvezetékcsöveket gyártott. A tőkehiánnyal küszködő, fejlesztést és gépesítést nélkülöző műhely nem tudott megküzdeni a piaci verseny nehézségeivel. Az elárverezéstől Zsolnay Vilmos mentette meg az üzemet, amikor 1865-ben – egy évi csendestársi viszony után – átvette Ignác bátyjától a vezetést. Az üzem ezután fejlődött világhírű gyárrá.

1870-es évek közepén a 15-20 munkást foglalkoztató gyár fejlődésében a külföldi szakembereken kívül a Zsolnay család tagjainak is része volt. Mind Vilmos, mind pedig gyerekei: Teréz, Júlia, Miklós részt vettek termékek minőségének javításában, a kínálat bővítésében és a vevőkkel való kapcsolat megteremtésében, ápolásában. Folyamatos kísérletek és fejlesztőmunkák folytak, és az üzem annyira a család életének részévé vált, hogy a lakóházaikat is a gyár területén építették fel. Szívós kitarásuknak köszönhetően az elefántcsontszínű máz és a magastűzű díszítés tökéletes technikájával és szépségével felzárkózott korának élvonalbeli kerámiaiparához és az ország első művészi kerámiát gyártó üzemévé vált. 1874-től a Zsolnay Teréz és Zsolnay Júlia által tervezett magyaros és perzsa stílusú díszítványok, melyek az 1880-as évek végéig a Zsolnay legjellegzetesebb mintái voltak, igen nagy hírt szereztek a magyar kerámiának kül- és belföldön egyaránt.

1900 márciusában, apja halálakor Zsolnay Miklós átvette a gyár vezetését. A képzett, több nyelven beszélő, művelt üzletember a gyár termelését a maximális kihasználtságot és az elérhető legnagyobb nyereség szempontjából határozta meg. Üzletkötéseinek köszönhetően a kevésbé nyereséges díszmű mellett a jól jövedelmező építészeti kerámiával és ipari porcelánnal a Zsolnay-gyár mind a külföldi, mind a hazai piacon elfoglalta helyét.

Annak ellenére, hogy 1900-1902 között 1400 új forma született és néhány új mázat is ebben az időszakban kísérleteztek ki, Miklós irányítása alatt az ipari termelés került túlsúlyba. 1910 körül a művészi díszmű-gyártás egyre inkább háttérbe szorult. A termelésben a korabeli infrastruktúra fejlesztési igényeinek megfelelően az építészeti kerámia, a kályha-, a cső- és szigetelőgyártás játszotta a főszerepet. Az első világháború éveit a díszmű- és az építészeti kerámiagyártás szinte teljesen megszűnt; helyette csak a hadi célokat szolgáló ipari porcelán, főként elektromos szigetelők gyártása folytatódott. A háborút követő általános válság és elszegényedés, a nyersanyagforrások elvesztése az új politikai és vámhatárok következtében a Zsolnay gyárat is nagyon rosszul érintette. Mindezt tetézte Zsolnay Miklós folyamatosan elhatalmasodó betegsége. Miklós 1922-ben bekövetkezett halálakor – az évek óta vezetői pozíciót betöltő – örökösei (örökbe fogadott unokaöccsei) vették át a gyár irányítását. A háború utáni lassú kibontakozás teljes átszervezéssel, a villamosítás tervszerű kiépülésével és a porcelánfajansz gyártásának megszüntetésével, ill. a porcelángyártás bevezetésével kezdődött. Mivel a fennmaradást a porcelánra való átállás jelentette, a porcelánszigetelők mellett megkezdték az étkezési porcelánedények gyártását.

Az 1929-33-as világgazdasági válság következtében a gyár termelése a felére esett vissza (200 dolgozót bocsátottak el és a heti munkaidőt 3 napra csökkentették). Az üzem csak a harmincas évek második felében érte el azt a szintet, amikor mind a hazai, mind a külföldi kereskedelemben versenyképessé vált. A második világháború alatt a termelés ismét visszaesett, majd szünetelt, a pesti gyárat bombatalálat érte. A romok eltakarítása, az üzembe állítás gondjai, nehézségei után a gyár 1948-ban állami tulajdonba került. Az állami vezetés első éveiben a háború alatt üzemén kívül helyezett épületek felújítását és a termelés folyamatosságának biztosítását célozták meg. Az első ötéves terv idején főleg ipari porcelánt gyártott az akkori nevén Pécsi "Zsolnay" Porcelángyár Nemzeti Vállalat. A villamosítás és iparfejlesztés igényeinek kielégítésével 1953-ban újra megkezdtek a használati edény- és díszmű porcelán előállítását, illetve hozzáfogtak a pirogránit modern stílusának kialakításához. 1955-ben újraindult a kályha- és épületkerámia gyártás. A gyár 1963-ban elvesztette önállóságát és É. M. Finomkerámia-ipari Országos Vállalat Pécsi Porcelángyára elnevezés mellett közvetlenül irányított gyáregységgé minősült vissza.

A Zsolnay nevet és márkát a gyár 1974-től Mattyasovszky-Zsolnay Margittal történt megállapodás alapján használta ismét. Az önállóságát 1982-ben visszanyerő gyár a fejlesztés fontos lépéseként növelte az edényáru gyártásának mennyiségét. A díszárak iránti hazai kereslet fokozatos növekedésével párhuzamosan nyíltak meg a vidéki márkaboltok és a Zsolnay gyár exportügyletei egyre több országra (Anglia, Ausztria, Olaszország, NSZK, Dánia, Finnország, Svédország, Görögország, Japán, Dél-Korea, Irak, Irán) terjedtek ki. Az 1989-1990-es években mind a hazai, mind a nemzetközi piacon beszükülés mutatkozott. Az ország súlyos gazdasági helyzete, a piacorientáció fokozódó szerepe a gyár életében is bizonytalanságot okozott.

1991 végén részvénytársasággá alakult gyárat 1995-ben privatizálták, fő tulajdonosa a Magyar Befektetési és Fejlesztési Bank (MBFB) lett. Az új tulajdonos célul tűzte ki a történelmileg is jelentős, nagy hagyományokkal rendelkező gyár nyereségessé tételét a termékszerkezet megváltoztatása nélkül. A gyáron belül három profitcentrumot alakítottak ki: az Edény-Dísztárgy Divízióban a porcelánfajansz étkészleteket, kiegészítőket, dísztárgyakat és eozin kerámiákat; a Pirogránit Divízióban épületdíszítő és beltéri kerámiákat, kályhákat, kandallókat; az Ipari porcelán Divízióban pedig műszaki porcelánokat, pl. szigetelőket állítottak elő. A Zsolnay Porcelángyár Rt. 1999. szeptemberében három különálló cégre vált szét. Csak az Ipari Porcelán Divízió – önálló vállalként tovább – maradt a Zsolnay Porcelángyár Rt.-ben, melynek feladata az alapanyag és energia ellátás, valamint a nem műemlék jellegű ingatlanok bérbeadása volt. A Pirogránit- és Edény-Dísztárgy Divíziók összevonásával megalakult a Zsolnay Porcelánmanufaktúra Rt. A harmadik cég, a Zsolnay Örökség Kht. feladata a gyár területén található műemlékek és műemlék jellegű ingatlanok kezelése és felújítása. Mindhárom társaság a volt Zsolnay Porcelángyár Rt. telephelyén működött, atársaságotulajdonosa az MFB és az ÁPV Rt. volt. 2006-ban a Porcelángyár beleolvadt a Manufaktúrába.

A Janus Pannonius Múzeum Zsolnay gyűjteménye egyedülálló teljességgel dokumentálja a gyár történetét és művészi eredményeit. A múzeum törzsanyagát a Zsolnay család egykori gyűjteménye adja, amelybe a díszkerámiákon kívül beletartozott az építészeti kerámia, Zsolnay Miklós egyedülálló keleti kerámia gyűjteménye és a kerámiatörténet különböző korszakait reprezentáló mintegy 800 darabból álló tanulmányi gyűjtemény is. A gyűjteményt archív fényképekből, levelekből, tervrajzokból álló adattár egészíti ki, amely magába foglal mintegy 800 db kiemelkedő művészi értékű kiviteli tervet is a gyár legjobb tervezőitől. Ehhez a törzsanyaghoz kapcsolódik az egykori Városi Múzeumban Zsolnay Miklós által elhelyezett kerámiaanyag, valamint az elmúlt évtizedek gyűjtése révén kialakult műtárgy együttes is. A Zsolnay díszművek 1954 óta láthatók a Káptalan utca műemléki épületében. 1990-ben a kiállítás a Zsolnay családot bemutató Emlékszobával egészült ki. 2005-2007 között az épületet műemléki rekonstrukció keretében felújítottak. A felújítást követően korszerű körülmények között nyílt meg az új állandó kiállítás, amely az építészeti kerámia bemutatásával bővült. A Zsolnay Múzeum ma a város lelátogatottabb kiállítása évi 40-45.000 fővel, de 2010-ben pl. 65.133 000 látogatót vonzott ez az állandó kiállítás. A Zsolnay kerámia és Pécs város hírnevét az elmúlt évtizedekben számos külföldön megrendezett kiállítással öregbítette a Janus Pannonius Múzeum, amelyek közül kiemelkedik az 1996-ban több japán nagyvárosban és Tokióban megrendezett kiállítás, amely a múlt századforduló magyar iparművészetét és építészetét népszerűsítette. A 2002-ben a New York-i Bard Graduate Centerben, ugyanabban az évben Nancy-ban és Beauvois-ban, 2006-ban Berlinben, 2011-ben Düsseldorfban rendezett kiállítások több más bemutatkozás mellett nagy szerepet játszottak a Zsolnay kerámia külföldi népszerűsítésében.

5. Indoklás a Hungarikumok Gyűjteményébe történő felvétel mellett:

A Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. immáron 160 éve jelképe, szimbóluma Pécs városának és Magyarországnak egyaránt. A Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. fontos részét képezi a hazai kultúrának, művészet történetnek és ipartörténetnek. Az egyedi fejlesztésű technológiákra épülő manufakturális gyártása kiváló minőségű és egyedi, mással össze nem téveszthető esztétikai minőséget jelent. A Zsolnay eosin, porcelánfajansz és pirogránit termékek méltó képviselői Magyarországot arculatának és imázsának. A gyár története, fejlődése során, főleg Zsolnay Vilmos időszakában alapozta meg hírnevét, ekkor nyerte el jó néhány rangos nemzetközi vásár és kiállítás fődíját. Az alapítása óta eltelt 160 évben jelentősége azonban jóval túlnőtt egy kerámia termékeket gyártó üzem hagyományai és technológia újításain. Valódi szellemiséget és kultúrát hozott létre mely nem csak a hazai de a nemzetközi művészet történetnek is fontos részét képezi, szellemisége a mai napig formát ölt termékeiben. Ez a szellemiség a művészet szeretete, a folyamatos fejlődés és megújulás igénye, a mindig jobbra, szebbre való törekvés, összességében a szó mindenértelmében történő az időt álló értékteremtés.

A Zsolnay név hallatán mindenki ugyanarra gondol. Mindenki előtt gyönyörű kézzel festett porcelánok, a szivárvány színeiben irizáló eosin tárgyak, és a hazánk leghíresebb épületeit díszítő szobrok és homlokzatszobrok jelennek meg, melyek semmivel össze nem téveszthetőek. A Zsolnay technológiája igen szerteágazó és minden ápolat területen egyedi a maga nemében. Ez a sokszínűség az egyik legnagyobb értéke a márkának, hogy több területen is olyat képes alkotni, amelyre sem külön, sem együtt nem képes egyetlen kerámiagyártó sem. Ez a felbecsülhetetlen érték teszi a Zsolnay-t Magyarország egyik legismertebb márkájává. Termékei egy 160 éves

kutató, fejlesztő munka és legfőképpen tradíció eredményei, mely örök értéket képez mindenki számára, aki magáénak tudhat egy Zsolnay tárgyat.

A Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. saját hagyományainak és a művészet, kultúra terén kialakított pozíciójának megfelelően a jövőben is szeretne fontos szereplője lenni a hazai kulturális életnek. Szeretné megőrizni mindazt, amit generációról generációra hagyományozódott a gyárban. Ennek érdekében a technológia, a termékek folyamatos fejlesztése mellett újraindítja a középiskolai szintű szakmai oktatást, mely hosszútávon biztosítja a Gyár jövőjét és dolgozóinak utánpótlását. Kiállításokkal, vendégművészek fogadásával része kíván lenni a hazai művészeti életnek. Szeretné ha a régmúlt stílusai mellett, melyek szerves részét képezik a Zsolnay formakincsének, a kortárs törekvések is helyet kapnának a fejlesztési munkában, hiszen ez a fajta naprakészség és aktualitás mindig is része volt a Zsolnay stratégiájának. Fontos továbbá, hogy a jelenben és a jövőben szoros együttműködésben dolgozzunk a többi nagy múltú pécsi intézménnyel, hogy a Zsolnay-ban felhalmozódó tudás minél szélesebb körben hasznosításra és megismerésre kerüljön.

A jövőre nézve szeretnénk, ha a Zsolnay a 21 században új virágkorát élné, ha társadalmi, kulturális és szakmai jelentősége újra betöltené a régmúltban megszerzett helyét, mert a Zsolnay egy olyan felbecsülhetetlen értéke Magyarországnak, amely megőrzésre, támogatásra és elismerésre méltó!

6. A nemzeti értékkel kapcsolatos információt megjelenítő források listája (bibliográfia, honlapok, multimédiás források)

- Gyugyi László, Hárs Éva, Csenkei Éva: A Zsolnay aranykora
- Vízy László: Káprázatos Pártázatok, a Zsolnay építészeti kerámia mesterei
- Romváry Ferenc: Zsolnay
- Winkler Barnabás: Kezdetben volt a rózsaszín
- Kovács Orsolya: Zsolnay
- Ian Dawson - Mattyasovszky Zsolnay Tamás - Vízy László: Zsolnay épületkerámia Budapest
- Csenkey Éva: Zsolnay szecessziós kerámia

7. A nemzeti érték hivatalos weboldalának címe:

www.zsolnay.hu A Zsolnay Porcelánmanufaktúra Zrt. hivatalos weboldala

II. MELLÉKLETEK

- fotódokumentáció
- támogató levelek
- hozzájáruló nyilatkozat